

FRANTIŠEK ŠMAHEL, *Jan Hus. Život a dílo*, Praha 2013, Argo, 312 s., ISBN 978-80-257-0875-0

Když v roce 2005 Česká televize uskutečnila anketu Největší Čech, umístil se Jan Hus na sedmém místě. Tento výsledek naznačuje, že v kružích nejširší veřejnosti je Hus stále vnímán mezi předními vzory a hybateli našich dějin a intelektuálních proudů. Přesto se ale zdá, že ze svých dřívějších, pro český národ kdysi dominantních pozic v posledních letech částečně ustoupil. Pro český národ znamená a znamenal Jan Hus mnohé: je mu symbolem, je mu modelem, je, nebo spíše byl předmětem nekončících sporů, k Husovi se vracíme při sledování vlastního národního a mravního uvědomění i sebevědomí, slovy Masarykovými sami v sobě mnohdy hledáme „národ Husův“, ačkoli se to ne vždy daří. S blížícím se výročím šesti set let od Husovy smrti na kostnické hranici se „případ Hus“ znovu dostává do centra pozornosti. Zároveň s tím se ale vynořuje otázka, zda je Jan Hus stále TÉMA, které dokáže rozhybat intelektuální vrstvy k nesmiřitelným debatám, tak jako tomu bylo mezi Masarykem a Josefem Pekařem, zda je stále politikum, které rozděluje konfese či politické strany a symbolicky definuje skupiny v celku českého národa. Nebo se hrany obrousily a vytratil se z tohoto tématu polemický, ale s ním i identifikační potenciál?

František Šmahel v samém úvodu své nové monografie o Janu Husovi postuluje dvě charakteristiky, které se v mysli alespoň částečně poučeného člověka s Husem spojují: reformátor nebo heretik. S ohledem na děje minulého století mne napadají další dvě slova, a to symbol a identita. Postava Jana Husa v symbolické rovině doprovázela dějiny moderního českého státu od jeho počátků. Ne náhodou pronesl svůj slavný projev T. G. Masaryk v Reformačním sále Univerzity v Ženevě, ve kterém vyhlásil boj habsburské nadvládě, u příležitosti pětistého výročí Husova upálení, tedy 6. července 1915. Ve 20. letech se Hus stává politicko-konfesioním jablkem sváru, neboť zavedení svátku připomínky Husovy smrti do českého kalendáře znamenalo otevřenou diplomatickou roztržku s Vatikánem, a to i přes skutečnost, že svátek měl podle oficiální instrukce připomínat Husovy zásluhy o „národ, jazyk a literaturu“ a o mistrových církevně reformních snahách se mlčelo. Roztržku s katolickou církví a obnovení stutu quo měla v tuto chvíli zažehnat státní podpora určená k oživení kultu svatého Václava, nasměrovaná v podobě velkoryse financovaného velko filmu o životě a smrti knížete k oslavám výročí Václavovy smrti roku 1929.

Ani poválečný jednostranný komunistický výklad Jana Husa nepotlačil zcela symbolický a identifikační potenciál, který v sobě tato postava měla. V 60. letech 20. století se Husova postava stává jednou ze standart boje za svobodu projevu.

Symbolická síla Husovy paměti vystoupila zejména po tragické smrti Jana Palacha, kdy se vynořily jednoznačné paralely mezi oběma Jany a relevantní část společnosti četla Palachovu smrt ve stejném symbolickém zarámování jako smrt Husovu, tedy tak, že ve jménu pravdy je nutné položit i život. Signifikantní je, že Palachův pohřeb byl vypraven v Karolinu právě od Husovy sochy, shromáždění lidu se konalo i okolo Šalounova pomníku Jana Husa na Staroměstském náměstí.

Smíření a konsenzus v otázce Husa přinesla až 90. léta. „Demokratičtější“ přístup k dějinám a hodnocení husitství otevřel nové pohledy na tuto problematiku i na Jana Husa, důležitým okamžikem byla i skutečnost, že Husova osobnost nabyla ekumenického rozměru, jež potvrdil roku 1999 svým projevem i tehdejší papež Jan Pavel II. Z obrazu Husovy postavy se poté vytratilo mnohé z polemickeho potenciálu, zůstal v ní ale v každém případě potenciál národně identifikační. To dokazuje i skutečnost, že se na Husův vzor a Husovu paměť rádi a často odvolávají i moderní čeští prezidenty ve svých projevech. Přesto se ale vrátím ke své původní otázce: Je Jan Hus pro českou veřejnost i dnes tématem? Odpověď v celospolečenském měřítku přinese budoucnost, možná i blízká, v souvislosti s nadcházejícími oslavami husovského výročí. František Šmahel svou knihou věnovanou Husovu životu pro tuto chvíli přinesl jednoznačně odpověď na to, zda k Husově postavě může ještě něco dodat a nového přinést moderní historiografie. Po práci Jana Sedláka z roku 1915¹ a detailní, rozsáhlé a z hlediska pozitivistického výzkumu vyčerpávající práci Václava Novotného z let 1919–1921² je velmi těžkým úkolem obohatit husovskou faktografii. Přínos se tak nutně přenáší na pole interpretace a v případě Šmahelovy knihy i osobních reflexí. Autor sám se hned v prvních slovech své knihy sám vzdává ambice napsat „velkou monografii“, která by snesla dohromady nejen všechna data a fakta, ale také koncepty a interpretace navázané na Husovu postavu, vše pak doplněné vyčerpávajícím poznámkovým aparátem. Tímto vymezením si František Šmahel otevřel cestu k tomu, aby jeho kniha působila odlehčeným, myšlenkově vyváženým, občas až esejistickým dojmem s tím, že autor své pozice autora-historiografa na několika místech doplňuje velmi osobními poznámkami autora-člověka. Postoj Křišťana z Prachatic v kauze odsouzení 45 Wyclifových článků tak například autor hodnotí slovy: „Jak snadné již tehdy bylo intelektuály zlomit, a to jako klerici neměli

1 JAN SEDLÁK, *M. Jan Hus*, Praha 1915.

2 VÁCLAV NOVOTNÝ, *M. Jan Hus. Život a učení* I/1–2, Praha 1919–1921.

vlastní rodiny.“ (s. 127) Až úsměvně působí Šmahelova charakteristika středověkých exegetických spisů jako „učeneckého rozumování o nerozumném“ (s. 60). Tyto občasné soudy, zamýšlení a glosy, hodnotící postoje a jednání hlavních postav celého příběhu, které do knihy vnášejí velmi osobní rovinu, si může dovolit právě pouze historik Šmahelova formátu, jeho rozhledu, životní moudrosti a zkušeností. Zmíněný postoj autorovi umožňuje i to, že zejména v závěrečných kapitolách knihy, kdy se naplňuje Husův osud, přechází při zachování veškeré vědecké fundovanosti až do prozaického stylu a dynamicky sugestivního líčení Husovy pře; v těchto pasážích si již dovolil i do velké míry odložit objektivní tón a nezastírá, že lidsky i morálně se staví na stranu Jana Husa. Velmi angažovaně tak vypráví o Husově únavě při soudním líčení, o bolesti zubů, jež ho sužovala, o horečce, jež mu trásla tělem, zatímco jeho odpůrci ho „nešetřili a vytyšili, že ho nyní mohou snadněji srazit na kolena“ (s. 213). Osobní notu lidského pochopení, soucítění a zároveň obdivu vůči českému mistru, stejně jako literární stylizaci svého díla, Šmahel vyjadřuje i dále, když barvitě popisuje, jak se „Hus smířoval se svým osudem. V letních nocích se probouzel skličujícími sny, v nichž se mu zjevoval tu prchající papež, tu uvězněný přítel Jeroným. Často také ve snu zápasil s klubkem hadů s hlavami místo ocasů.“ (s. 215) Velmi angažovaný tón, hraničící do jisté míry s identifikací s hlavním hrdinou, pak vrcholí v závěru Husova dramatu: „Hus po marných pokusech něco říci poklekl, sepal ruce a modlil se k svému nanejvýš spravedlivému soudci, který ho, jako tolik jiných před tím a po něm, měl nechat na holičkách.“ (s. 217).

Vraťme se ale z konce na začátek. A to doslova, neboť František Šmahel se Husovým životem probírá v chronologickém sledu. Sleduje přitom mistrovi historickou osobnost a její formování, Husovo dílo a myšlenkový svět, poslední kapitola je věnována Husovu druhému životu, kdy se z Jana Husa postupně stává ve společnosti reflektovaný symbol a z míst jeho paměti místa kultu.

Husův příběh Šmahel začíná v jeho mládí s tím, že jako každý z životopisců mistra Jana musí přiznat, že „o první polovině života českého reformátora Jana Husa spolehlivě víme jen málo“. (s. 13) Přesto se autor s obdivuhodnou vědeckou poctivostí snaží dát dohromady všechny střípky, které mohou pomoci rekonstruovat obraz Husova dětství a mládí. Nedostatek spolehlivých konkrétních z Husova života však Šmahel dokázal obrátit ve svůj prospěch a využil prostoru, který tak vznikl, k zasazení Husova působení do kontextu okolních událostí a konfigurací soudobého světa v kapitole příznačně nazvané Mlčenlivý svědek doby. Připomíná zde i dobové okolnosti, na které se i v odborné veřejnosti často zapomíná, jež jsou ale pro dokreslení obrazu doby a Husovy citlivosti nebo naopak otrlosti vůči některým tématům velmi důležité. Platí to například o židovském pogromu v pražském ghettu v roce 1389, který Husa tak či onak musel velmi ovlivnit

(s. 27). V následujících kapitolách Šmahel čtenáře provádí posloupností Husova života a učení, přičemž i těm méně poučeným dává možnost nahlédnout problematiku v celé její komplexnosti a komplikovanosti, a to pomocí občasných exkurzů, nenásilně vložených do textu, kde autor osvětluje složité otázky středověké teologie a filozofie. Zcela specifickou pasáží, jež v plynulém příběhu celé knihy působí trochu nepřirozeně, je pojednání o Husově přínosu k české ortografii. Skutečnost, že svou formou tato kapitola příliš nezapadá do celkového rázu knihy, však nijak neubírá na přínosnosti představované materie. Aby čtenář pochopil Husův příběh až do konce, jeví se jako stěžejní kapitola věnovaná Husově reformnímu programu a jeho maximám v obrodě církve, z nichž odmítal slevit. V rámci svého myšlenkového světa, kde vnímal boj za reformu stále intenzivněji jako fatální zápas za spásu a proti silám eschatologického nepřítele, Antikrista, ze svých pozic ani slevit nemohl. To už autora i čtenáře přivádí myšlenkově do Kostnice, kde se odehrál během generálního koncilu proces s Janem Husem a kde tento ukončil svou pozemskou pouť.

František Šmahel v závěru své knihy píše, že „bez kladení otázek nelze získat odpovědi“. On sám svým dílem dokazuje, že otázky klást umí. A to nejen takové, na které přináší nanejvýš uspokojivé odpovědi, ale i ty, které budí další otázky, jež už si každý čtenář jeho knihy musí zodpovědět sám. Šmahelovo pojetí Jana Husa je v mnohém reflexivní a čtenář je vtahován do poutavého příběhu s tím, že některá zhodnocení jsou tu pro něj předem připravena. Při hloubce a zakořeněnosti Husovy postavy a její symboliky v české společnosti zůstává ale otázka osobního postoje jednoho každého čtenáře otevřená a ponechána jeho vlastním úvahám.

Paolína Cermanová